

4. Lorman, T. & Depler, D (2009). *Pereosmyslyuyuchy dopomizhni posluhy spetsialistiv v inklyuzyivnykh klasakh* [Rethinking support services specialists in inclusive classrooms]. *Defektologhiia* [Defectology]. 3. 9-14.
5. Children's Fund, United Nations Organization UNISEF. (2005). *Problemy detskoj invalidnosti v perehodnyi period v stranah SNG i Baltii* [Children and Disability in Transition in the CIS and Baltic countries]. *Detskii fond Organizatsii Obedinennykh natsii*, 47.
6. Salamanca Declaration (2000) *Ramki deistvii po obrazovaniiu lic s osobymi potrebnostrami* [Framework for Action on Education for persons with special needs] In *Vsemi-rnaia konferentsiia po obrazovaniiu lic s osobymi potrebnostrami: dostup i kachestvo* [The World Conference on Education for Persons with Special Needs: Access and Quality]. Salamanka. Spain, 7-10 July 1994. (p. 21) — Kiyv.
7. Shipicina, L. M., & Reisveik, K. Van. (1998) *Navstrechu drug drugu: puti integratsii* [Towards each other: the path of integration]. St. Petersburg.

УДК 373.3 / 5.043

Липін А. В.

РОБОТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Тематика статті присвячена проблемі організації та сутності роботи асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі. Висвітлено умови та шляхи підвищення якості навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто коло питань стосовно напрямків роботи та соціальних ролей асистента вчителя. Окреслено варіанти співпраці асистента вчителя з різними фахівцями в галузі медицини, педагогіки, психології, а також з батьками.

Ключові слова: інклюзивна освіта, асистент вчителя, діти з особливими освітніми потребами, індивідуальний навчальний план.

Липин А. В.

РАБОТА АССИСТЕНТА УЧИТЕЛЯ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ

Тематика статті посвящена проблеме организации и сущности работы ассистента учителя в инклюзивном образовательном учреждении. Обозначены условия и пути повышения качества учебно-воспитательного процесса детей с особыми образовательными потребностями. Рассмотрен круг вопросов относительно направлений работы и социальных ролей ассистента учителя. Определены варианты сотрудничества ассистента учителя с различными специалистами в области медицины, педагогики, психологии, а также с родителями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, ассистент учителя, дети с особыми образовательными потребностями, индивидуальный учебный план.

WORK OF ASSISTANT TEACHER IN INCLUSIVE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Subject article is devoted to the organization and nature of assistant teachers in inclusive educational institution. Designated conditions and ways to improve the quality of the educational process of children with special educational needs. Considered range of issues concerning areas of work and social roles of assistant teacher. Identified ways of cooperation assistant teachers with various experts in the field of medicine, education, psychology, as well as with parents. The ways of forming independence of children with special educational needs in educational and domestic activities. Proposed solutions to the issue of the introduction of a child with special educational needs in the class and the school staff. Marked evidence of the effectiveness and benefits of inclusive education for all participants.

Keywords: *inclusive education, assistant teachers, children with special educational needs, the individual curriculum.*

У сучасних освітніх умовах діти з порушенням рухової сфери, зору, слуху навчаються за адаптованими програмами, одержують педагогічну підтримку у вигляді корекційно-розвивальних і спеціальних занять, спрямованих на подолання проблем у навчанні, а також необхідну допомогу в організації й проведенні дозвілля. Учні з порушеннями інтелектуального розвитку навчаються за спеціальними програмами наступним предметам: українська мова, математика, природознавство.

Право на спеціальну адаптацію програмового матеріалу мають учні з особливими освітніми потребами, які повністю інтегровані в загальноосвітні заклади освіти та мають рішення про відповідний вид освіти. У той же час, спеціальні адаптації не повинні ставити учня в привілейоване положення стосовно інших учнів.

За побудовою та обсягом навчального матеріалу програми є базовими. Виходячи з місцевих умов навчання та подальшого працевлаштування випускників школа має право обирати відповідні предмети та види праці для поглибленого вивчення, уточнювати зміст базових програм (деякі теми можуть не вивчатися) або за їх зразком розробляти нові з урахуванням індивідуальних потреб дитини з особливими освітніми потребами. Час на вивчення тем не регламентується з аналогічних причин.

Ефективність подальшої соціалізації та інтеграції у суспільство учнів з особливими освітніми потребами переважно залежить від якості проведеної в школі корекційно-розвивальної роботи. Її основними напрямками для вчителя є підвищення рівня пізнавальної активності учнів і розвиток їх здатності до усвідомленої регуляції

навчальної та трудової діяльності. Останнє передбачає формування в учнів необхідного обсягу знань і загальнотрудових умінь. Розвиток умінь відбувається шляхом планомірного скорочення допомоги учням у розумових і перцептивних (практичних) діях.

На початку навчання допомога повинна бути максимальною. Відносно орієнтовних дій вона полягає в демонстрації і поясненні кінцевого результату навчання та практичних дій, а також умов роботи (застосовуваних знарядь, матеріалів, наочних посібників). Розгорнута допомога в плануванні полягає в груповому обговоренні майбутньої роботи і у практичному показі асистентом вчителя послідовності її виконання, у застосуванні демонстраційних карт. Вони використовуються і при обговоренні плану роботи та у процесі практичної роботи учнів. Результативність самоконтролю забезпечується за рахунок повноти і точності сформованого в учнів образу кінцевого і проміжних результатів роботи, а також за рахунок формування контрольних умінь і звички до виконання контрольних дій. Цілеспрямоване формування загальнотрудових умінь дозволяє вчителю в старших класах перейти від розгорнутої допомоги учням до короткого інструктажу. Додаткові пояснення проводяться індивідуально з учнем.

Основні шляхи підвищення якості навчання учнів з особливими освітніми потребами полягають у:

1. Створенні психологічної установки на навчання та виконання практичних дій, які відповідають вимогам програми.
2. Навчанні нормативно затвердженим прийомам навчальної та практичної діяльності, застосуванні у роботі ефективної технології.
3. Достатньому рівні технічного та матеріального забезпечення навчального процесу учнів.

У перші два-три роки навчання увага надається правильності виконання учнями прийомів навчання. У подальшому нарощується темп роботи і ступінь оволодіння навичками навчальної діяльності. Для ефективного навчання дітей з особливими освітніми потребами необхідно проводити систематичне вивчення динаміки розвитку їх здібностей та успішності. Одним із способів вирішення цього завдання є самостійні практичні роботи учнів в кінці кожної навчальної чверті. Цілеспрямоване вивчення результатів такої роботи учителем, поряд з іншими методами спостереження за дитиною, дозволяє виявити сильні та слабкі сторони навчальної діяльності учня, визначити завдання виправлення властивих їм недоліків. Науковці лабораторії проблем інклюзивної освіти пропонують наступні параметри визначення рівня індивідуального розвитку дитини: *сприймання, пам'ять, уявлення, мислення, мовлення, увага,*

емоційно-вольова сфера, діяльність (А. А. Колупаєва, Л. В. Коваль, Н. М. Компанець, Н. О. Квітка, І. В. Луценко).

Успішність включення дитини в шкільне життя повинна визначатися з погляду на рівень розвитку її:

1. *Когнітивної* (пізнавальної) сфери: знань, умінь і навичок;

2. *Комунікативної* сфери: уміння спілкуватися;

3. *Емоційної* сфери: психологічної адаптації до процесу навчання в класі, виникнення й збереження позитивного емоційного настрою стосовно процесу навчання та знаходження в шкільному середовищі;

4. *Самостійності*.

Однією з найважливіших передумов успішного розвитку є створення сприятливих, комфортних умов для дитини з особливими освітніми потребами. Мета роботи асистента педагога полягає в організації умов для успішного включення дитини з особливостями розвитку в середовище школи. Асистент вчителя — це посередник між дитиною з особливостями розвитку та іншими дітьми і дорослими в шкільному середовищі. Для того, щоб умови знаходження дитини в школі були по-справжньому комфортні та мотивували її на розвиток, робота асистента педагога (як і будь-якого іншого дорослого, який працює з дитиною з особливими освітніми потребами) повинна ґрунтуватися на наступних переконаннях: віра в можливість дитину, щирий інтерес до її особистості, прийняття її особливостей, доброзичливість, терпіння, послідовність.

Досягнення означеної мети можливе при розв'язанні наступних завдань:

1. Створення умов для успішного навчання дитини.

2. Створення умов для успішної соціалізації дитини.

3. Максимальне розкриття потенціалу її особистості.

Перераховані завдання можна вирішити наступними засобами:

1) Організація й адаптація життєвого простору: робочого місця, місця відпочинку та інших місць, де буває дитина.

2) Розуміння асистентом вчителя і вчителем зон найближчого розвитку учня з особливими освітніми потребами, опора на його внутрішні, приховані ресурси, дозування навантаження, адаптація навчального матеріалу, адаптація навчальних посібників.

Більш конкретні завдання роботи асистента вчителя обумовлені можливостями й особистими якостями дитини. У кожному конкретному випадку умови, необхідні для успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами, будуть різними. Адже кожна дитина є унікальною.

Шкільне середовище, у якому перебуває учень, також має свої особливості. Тому формулювання індивідуальних завдань для асистента вчителя лягає на плечі фахівців шкільного консиліуму конкретної школи. Співробітництво різних фахівців — показник успішності інклюзії. Дорослі, які працюють з дитиною з особливими освітніми потребами, повинні становити одну команду, завдання якої — об'єднання різноманітних зусиль із метою успішного залучення такої дитини до шкільного життя. Основними членами такої команди повинні стати учитель (учителі), соціальний педагог, логопед-дефектолог, психолог і асистент вчителя. У складі команди також можуть бути й інші фахівці, залежно від кадрового складу школи. Крім того, для вирішення складних проблем можуть залучатися й зовнішні фахівці з ресурсних центрів.

Робота шкільного консиліуму, де всі фахівці, члени команди, мають можливість активно взаємодіяти один з одним: на консиліумі з'ясовуються завдання, складається індивідуальний освітній маршрут дитини, вирішуються проблеми, які виникають у процесі навчання, відслідковується динаміка розвитку дитини.

Асистент вчителя у межах шкільного консиліуму:

- інформує учасників консиліуму про хід роботи з дитиною;
- заявляє про проблеми, які виникають;
- бере участь у розробці освітнього маршруту для дитини, у розв'язку питань, пов'язаних з життєдіяльністю дитини в школі;
- на підставі записів у щоденнику відслідковує динаміку розвитку дитини (успіхи та проблеми).

Асистент вчителя разом із учителем здійснює роботу з адаптації навчальної програми для учня з особливими освітніми потребами й допомагає вчителю у виготовленні наочного приладдя.

Асистент вчителя разом із психологом, соціальним педагогом, дефектологом допомагає виявляти проблеми в шкільному житті учня з особливими освітніми потребами та виконує рекомендації фахівців з вирішення проблем.

Важливою рисою особистості асистента вчителя є здатність до ефективної комунікації. У роботі з дитиною від асистента вчителя будуть потрібні терпіння, увага, спокій. Ще одна його якість — гнучкість і адаптивність, здатність виступати одночасно в декількох ролях: як серед дорослих (батьків і фахівців школи), так і серед дітей (учнів). Адже йому доводиться виконувати різні соціальні ролі — друг-наставник для підопічного, дорослий друг і помічник підопічного в дитячому колективі, член команди фахівців супроводу дитини, консультант для батьків дитини.

Рішення про необхідність супроводу дитини в школі асистентом педагога ухвалює Психолого-медико-педагогічна комісія (ПМПК). Вона ж визначає й інші умови навчання дитини в інклюзивному класі. Налагоджений контакт асистента вчителя з фахівцями ПМПК дозволяє зробити процес включення дитини з особливими освітніми потребами у шкільне життя більш ефективним. У школах, де інклюзія дає позитивні результати, діють різні схеми організації навчального процесу. Відповідно до них асистент вчителя може виконувати три зовсім різні організаційні завдання.

1) **Асистент вчителя — персональний супроводжувач учня з особливостями розвитку.** За оцінками фахівців із впровадження інклюзії в українському освітньому просторі, на сьогоднішній день найбільш бажаною є ситуація, коли вчитель інклюзивного класу не є фахівцем в галузі спеціальної педагогіки, а асистент вчителя, навпаки, має відповідну фахову освіту. У такому випадку асистент вчителя бере на себе функцію фахівця, який будує навчальний процес для учня з особливими освітніми потребами, допомагаючи вчителю пристосуватися до потреб учня, не знижуючи при цьому якості освіти всього класу.

Учитель і асистент вчителя — це одна команда, у якій ролі мають розподіляються найбільш ефективним чином. Проте у свідомості учня з особливими освітніми потребами лідером повинен залишатися вчитель. Асистент вчителя повинен сприйматися як помічник педагога. Наприклад, асистент вчителя може заздалегідь домовитися із учителем про те, коли найбільш доречно викликати учня з особливостями розвитку до дошки. Під час уроку діти по черзі виходять розв'язувати приклади, і асистент вчителя подає знак учителю у той момент, коли його підопічний готовий вийти до дошки. Учитель відповідно задає більш легке завдання. Таким чином, дитина одержує досвід успішної відповіді перед класом.

Від асистента вчителя може знадобитися допомога в адаптації навчальної програми до можливостей учня з особливостями розвитку. У цьому випадку він стежить за тим, що викладає вчитель, і подає матеріал у тому обсязі й на тому рівні, який зрозумілий учню з особливими освітніми потребами. Дитина при цьому перебуває в класі, слухає і учителя, і відповіді учнів, але виконує стільки завдань, скільки їй під силу. Процес активності учня перебуває під контролем асистента вчителя. Наприклад, асистент учителя може підказувати учневі, скільки слів записати з дошки, направляти його при переході від одного завдання до іншого, підказувати, у який момент краще підняти руку й на яке питання вчителя відповідати. Таким чином, він ніби бере під контроль навчання дитини, поступово розширюючи її знання й адаптуючи учня до навчання у класі.

2) **Асистент учителя — помічник учителя.** У цьому випадку навчальне навантаження формується учителем, а він виступає в якості його помічника в організаційних моментах, збираючи у всіх учнів зошити, підтримуючи дисципліну класу в процесі виконання завдання вчителя. Учитель же в цей час приділяє увагу учню з особливими освітніми потребами. Якщо вчитель прагне займати максимально лідерську позицію в навчальній діяльності учня, а асистент вчителя при цьому не має фахової освіти (дефектологія, спеціальна або клінічна психологія тощо), то в такій парі найбільш оптимальним є стати для вчителя помічником у реалізації його ідей щодо навчання дитини з особливими освітніми потребами.

3) **Асистент учителя — другий учитель у класі.** Такий підхід розповсюджений в американських школах. Відповідно до їхньої законодавчої бази визнання дитини не здатною вчитися самостійно вважається порушенням її прав, у класі, де займається дитина з особливими освітніми потребами, працюють два вчителі, які поперемінно допомагають вчитися всім дітям, але дитині з особливими освітніми потребами — більшою мірою.

Як приклад використання такого підходу в нашій країні можемо привести наступний. В інклюзивному класі загальне керівництво уроком здійснює один учитель, а інший (умовно — асистент учителя) перевіряє домашні завдання всіх учнів, стежить за ходом самостійної роботи кожного, у тому числі й за роботою учня з особливими освітніми потребами. У той час як основний викладач пояснює новий матеріал, другий учитель перебуває поруч з учнем з особливими освітніми потребами.

Так чи інакше, асистент вчителя і вчитель, по суті, стають однією командою, у якій експертом із навчання дитини з особливими освітніми потребами може бути як учитель, так і асистент вчителя (у цьому випадку вчитель дотримується рекомендацій асистента учителя під час проведення уроку). Але при будь-якому варіанті розподілу ролей необхідно пам'ятати, що вчитель повинен відігравати провідну роль у свідомості учня.

Асистент учителя може стати ініціатором зміни освітнього середовища під конкретні потреби дитини з особливими освітніми потребами. Адаптація освітнього середовища — стан успішного включення учня з особливими освітніми потребами в життя школи. Під адаптацією ми розуміємо пристосування до потреб підопічного: приміщень школи, режиму дня, навчальних програм, методичних посібників тощо.

У процесі адаптації середовища треба враховувати, що для інших дітей середовище може залишатися звичайним. Наприклад,

в інклюзивному класі діти можуть відвідувати всі уроки (відповідно до розкладу), а дитина з особливостями розвитку — декілька.

Разом з однокласниками дитина проводить перерви, буває на вулиці (уроки фізкультури, прогулянки, екскурсії), у їдальні, у спортзалі, у роздягальні, на сходах між поверхами, у туалеті тощо. Враховуючи індивідуальні особливості поведінки дитини, необхідно продумати маршрут і врахувати труднощі, які можуть виникнути у процесі перебування дитини в цих місцях.

Для учня з розладами аутичного спектра, можливо, знадобиться виділити окремий час, коли він зможе бувати в туалеті, незалежно від розкладу занять і без інших дітей. Якщо з якихось причин дитині з особливими освітніми потребами доводиться залишати клас протягом уроку, то необхідно підібрати приміщення (вільний клас), де асистент вчителя з учнем можуть провести деякий час. Приміщення повинне бути завжди тим самим: дитина повинна розуміти, що це місце, де відбувається нормалізація її стану. Краще, щоб воно перебувало поруч із класом — тоді на переміщення з одного місця в інше не витратиться багато часу. У порожньому класі дитина може активно порухатися, зняти напругу від малорухомого сидіння.

Приступаючи до організації освітнього простору, необхідно враховувати психологічні та фізичні особливості учня. Ретельна попередня підготовка асистента вчителя до включення дитини в освітнє середовище дозволить створити сприятливі умови перед початком навчального року та зробити перші дні перебування дитини в школі позитивними, знизити стрес.

Підготовку необхідно провести в кілька етапів:

1) Знайомство з педагогом класу, під керівництвом якого буде навчатися дитина. Необхідно визначити організаційні завдання: якого роду допомога очікується від асистента вчителя (чи може асистент вчителя самостійно, по ситуації, вирішувати, що необхідно учню, або він повинен виконувати інструкції вчителя; чи входить до обов'язків асистента вчителя допомога дитині тільки на уроці, чи й на перервах тощо).

2) Знайомство із супровідними документами дитини.

3) Знайомство з батьками та дитиною. Необхідне обговорення того, що дитина вміє, що може робити сама, а також — обов'язкове узгодження з батьками моментів, пов'язаних із харчуванням і медичною допомогою дитині в школі.

4) Адаптація освітнього середовища:

— важливо детально продумати маршрут супроводу підопічного (наприклад, де зустріти дитину: біля дверей школи чи після того, як дитина переодягнеться в роздягальні й попрощається-

ся з батьками; що робити далі, після розставання з батьками: піднятися в клас або спочатку відвідати туалет тощо); усунути фізичні бар'єри;

- необхідно вибрати місце в класі, де буде сидіти дитина з особливими освітніми потребами (хоча варто мати на увазі, що воно може змінитися); обговорити, де буде сидіти асистент вчителя (поруч із учнем або віддалік);
- підготувати місце відповідно до потреб і особливостей дитини (яскраве маркування, висота стола й стільця тощо).

5) Складання індивідуального плану роботи з дитиною.

На кожному етапі роботи асистенту вчителя може знадобитися допомога фахівців школи — психолога, дефектолога, логопеда, соціального педагога. Складання індивідуального плану роботи з дитиною зручно робити в рамках роботи консиліуму фахівців школи.

Дитина з особливими освітніми потребами спочатку вибудовує відносини із близьким оточенням, у яке входить і асистент вчителя. Надалі це коло спілкування дитини повинно розширюватися, поступово включаючи нових людей. Роль асистента вчителя в організації соціального життя підопічного полягає в створенні умов для його успішного спілкування з однолітками і з дорослими. Учень із особливими освітніми потребами буде залучений у різні види відносин з оточуючими людьми: йому доведеться виконувати вказівки старших, брати участь в іграх з однолітками на перервах. Як і будь-якій дитині, у школі йому доведеться говорити й слухати, сидіти, ходити й бігати, орієнтуючись на поведінку інших дітей і дорослих.

Уводячи таку дитину в колектив однолітків, асистенту вчителя необхідно враховувати його особливості.

— **Якщо дитина за поведінкою сильно відрізняється від іншої групи**, то бажано провести попередню бесіду з учнями. Потрібно сказати їм приблизно наступне: «Діти, з вами разом буде вчитися новий учень, його звати... Коли він прийде в клас, ви побачите, що йому важко... (усидіти на місці, запам'ятовувати матеріал, легко спілкуватися з іншими, відповідати на запитання тощо). Але він буде намагатися й згодом навчиться це робити краще. Поставтеся до нього з терпінням і розумінням. Ви можете йому допомагати. Це буде дуже добре».

— **Якщо дитина сильно відрізняється за зовнішнім виглядом** (наприклад, пересувається на колясці), то дітям слід розповісти про те, чому вона не може ходити. Розповідати потрібно спокійним голо- сом, без зайвих подробиць.

— **Якщо дитина за своєю поведінкою (і зовнішнім виглядом) не сильно відрізняється від інших**, то необхідності у проведенні спе-

ціальних бесід немає. Виникаючі проблеми можуть вирішуватися у звичайному режимі. Цілком можливо, що діти запитають, чому з одним учнем сидить ще один дорослий. На це можна відповісти: «Я допомагаю ... писати, їй поки важко самостійно писати». Згодом, коли діти краще пізнають один одного, гострота питань про несхожість їх однокласника зазвичай спадає. Діти просто звикають і при відповідному контролі з боку дорослих намагаються допомагати своєму другові, який має складності в навчанні.

У класі, де вчиться дитина з особливими освітніми потребами, можна прийняти «Правила спілкування», наприклад:

1. Я вмію слухати.
2. Я вмію чекати.
3. Я можу допомогти, коли мене просять.
4. Якщо я не можу домовитися з товаришем про щось, то я прошу допомоги старшого.
5. Якщо я не можу допомогти сам, то можу попросити про допомогу товариша або дорослого.

Активна участь дітей класу в складанні правил спільної роботи — запорука того, що ці правила будуть сприйняті дітьми серйозно й учні почнуть їм слідувати. Надалі «Правила спілкування» можна буде доповнювати й уточнювати.

Нерідко діти, бачачи, що їхній однокласник сильно відрізняється від інших дітей, самі не прагнуть із ним спілкуватися. У цьому випадку асистенту вчителя необхідно, особливо спочатку, залучати дітей у спільні ігри, роблячи акцент на тому, що діти можуть допомогти своєму однокласникові, навчити його гратися в їхні ігри. Усвідомлення дітьми факту допомоги їх одноліткові буде для них дуже гарним стимулом, щоб почати з ним спілкування.

Поступове залучення дітей до підтримки їхнього «особливого» однолітка — необхідна умова успішного введення дитини з особливими освітніми потребами в дитячий колектив. Залучення однокласників до допомоги підопічному є найважливішим моментом у процесі розвитку самостійності учня. Якщо сусід по парті може в чомусь допомогти дитині замість асистента вчителя — це чудово. Щоб допомога з боку однокласників була можлива, на початку асистент вчителя (або вчитель) показує їм, як її можна здійснити. Наприклад, коли вчитель говорить: «Діти, відкрийте підручники на двадцятій сторінці», асистент учителя просить учня, що сидить поруч із дитиною з особливостями розвитку, допомогти підопічному відкрити підручник: «Допоможи, будь ласка, ... відкрити підручник у потрібному місці. Спасибі!» Згодом асистент вчителя усе менше й менше «втручається» у процес допомоги.

Батьки підопічного — додатковий ресурс команди дорослих. Батьки учня з особливостями розвитку можуть стати активними помічниками в роботі фахівців з їхньою дитиною у школі. У батьків і дитини з'являється важлива тема для розмов — шкільне життя. Обговорення цієї теми повинне носити позитивний перспективний характер.

Тому що асистент учителя перебуває в близькому спілкуванні з дитиною (як на уроці, так і на перервах), він може надати повну картину життя свого підопічного. Асистент учителя може інформувати батьків про успіхи дитини усно, а може запропонувати їм свої записи в щоденнику спостереження. Необхідно розповідати батькам і про труднощі, про те, яким чином їх удалося подолати. Асистент вчителя також може запитати батьків про те, як дитина справляється з домашніми завданнями та чи виникають в неї проблеми у зв'язку з цим, надавати рекомендації.

Батьки дитини з особливостями розвитку можуть переживати двоякі почуття: з одного боку — радість від того, що їхня дитина змогла потрапити до звичайної школи (а не спеціальної), а з іншої сторони — тривогу (а чи зможе їх дитина вписатися в рамки навчання у звичайній школі?).

Асистент учителя допомагає батькам дитини з особливими освітніми потребами: налагодити продуктивний діалог із учителем, зрозуміти причини поведінки дитини в конфліктних ситуаціях, упоратися із тривогою, сумнівами, навчитися співвідносити очікуваний успіх навчання з реальними можливостями дитини, радіти навіть незначним успіхам.

У випадку, коли батьки готові активно співпрацювати, але не знають як, необхідно на початку року (а краще до початку занять у школі) зустрітися всім «сторонам»: учителю, асистенту вчителя та батькам. На зустрічі необхідно познайомитися, обговорити загальні організаційні моменти (кількість уроків, розклад дзвінків, знаходження місць загального користування тощо).

На зустрічі з батьками необхідно обговорити дотримання режимних моментів і правила шкільного життя, періодичність зустрічей із фахівцями, що супроводжують дитину, рекомендації консиліуму щодо індивідуального освітнього маршруту дитини.

Батьки повинні бути в курсі того, що:

- асистент учителя буде виходити з дитиною із класу в інший клас (ігрову кімнату, де дитина зможе відпочити, заспокоїтися тощо);
- одні уроки будуть тимчасово замінюватися іншими (наприклад, замість іноземної мови асистент учителя проведе індивідуальний додатковий урок з математики).

Одним з показників успішності інклюзивного навчання є рівень сформованості самостійності учня. Ми пропонуємо наступні етапи розвитку самостійності підопічного:

1. Учень й асистент вчителя сидять разом за партою, асистент учителя допомагає дитині у всьому.
2. Учень сидить один, а потім (або відразу) з іншим учнем класу, асистент вчителя — позаду або віддалік.
3. Асистент вчителя приходить не на всі уроки, а тільки на ті, де без нього не обійтись (математика, письмо тощо). Асистент вчителя може також надавати допомогу іншим дітям класу, потім на деякі уроки асистент вчителя йде в інші класи допомагати іншим дітям.
4. Асистент вчителя приходить не щодня. У ці дні асистент вчителя працює з іншими дітьми.
5. Дитина вчиться самостійно. Звичайно, повний вихід асистента вчителя із системи відносин іноді може бути неможливим, але треба завжди пам'ятати, що це — ідеальна мета, і прагнути до її втілення.

Найчастіше не стільки дитина не може бути самостійною, скільки дорослі не можуть дати їй можливість бути самостійною. У процесі формування самостійності учня, на думку Л.І. Прохоренко, для дитини з особливими освітніми потребами первинною є соціалізація, тобто вписування в рамки соціального середовища, а навчання — іде за цим. Матеріал, який вона не встигла зрозуміти під час уроку, можна надолужити у процесі індивідуальних занять. Буває й така ситуація, коли дитина з особливими освітніми потребами за рівнем розвитку певних вмінь випереджає однолітків.

Перебуваючи в школі, дитина залучена в різні види діяльності, але якщо звичайна дитина може займатися одночасно двома й більше видами діяльності, наприклад, сидіти поруч із іншим учнем (комунікація) і виконувати завдання вчителя (навчання), то дитина з особливостями розвитку нерідко так не може.

Тому одне з перших і постійно розв'язуваних завдань асистента вчителя — визначення можливостей підопічного. Під можливостями ми розуміємо здатність дитини висидіти урок повністю, відповісти на запитання учителя, утримувати увагу певний час, самостійно писати тощо. Швидше за все, на початку навчання дитина не зможе робити деякі речі одночасно, наприклад, спокійно сидіти за однією партою з однокласником, не відволікаючись на нього, і слухати учителя. Надалі потрібно прагнути до сполучення цих видів діяльності. Визначення того, що в кожний конкретний момент важливіше (комунікація або навчання), дозволяє просуватися швидше.

Важливо, щоб поставлена педагогічним колективом мета не була абстрактною: наприклад, включення дитини з особливими освітніми потребами в освітній процес. Краще, якщо мета буде більш вузькою, але конкретно: приміром, адаптація дитини до освітнього середовища класу під час уроку або (якщо таких проблем з адаптацією в неї немає, а є складності в пізнавальній сфері) розвиток пізнавальної сфери дитини при фронтальному навчанні в класі. Більш вузько сформульована мета виявить і більш чіткі завдання: утримання уваги на уроці під час пояснення вчителя, розвиток навички самостійного письма, розвиток уміння вести діалог з однокласниками тощо.

Зона найближчого розвитку дитини формує майбутню мету роботи на наступному етапі. Варіанти: розвиток уміння приймати участь в колективній грі (після освоєння етапу ігор у парі), оперування числами від 20 до 100 (після освоєння алгоритмів оперування числами від 1 до 20). Адже пізнавальні ресурси дитини постійно збільшуються. Чим активніше дитина залучена в освітній процес, тим більше шансів, що згодом вона зможе засвоїти те, чого раніше не могла.

Таким чином, творчий та активний характер навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами під керівництвом асистента вчителя значною мірою мобілізує індивідуальні можливості дітей, стимулює до засвоєння відповідних знань та вмінь, виправлення власних помилок, опанування навичками спілкування. Саме це переконує нас у значній ролі інклюзивної форми навчання як засобу соціально-трудова реабілітації цієї категорії дітей, що є запорукою їхньої подальшої інтеграції у суспільні відносини.

Література:

1. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. — Вид. доповн. та переробл. — К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. — 274 с. — (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : програмно-методичний комплекс / А. А. Колупаєва, Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко // Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посібн. — К. : Видавнича група «А. С. К.», 2012. — 197 с. — (Серія «Інклюзивна освіта»).
3. Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітнім у просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів : навч.-метод. посібн. — Київ, 2010. — 96 с. — (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Warming H. Inclusive discourses in early childhood education? / H. Warming. — Danmark: Roskilde University.

References:

1. Kolupaieva, A. A., & Savchuk, L. O. (2011). *Dity z osoblyvymy osvitynymy potrebamy ta orhanizatsiia ikh navchannia* [Children with special educational needs and the organization of their learning]. Kyiv: Vydavnycha hgrupa «АТОПОЛ».

2. Kolupaieva, A. A., Danylavychyutie, E. A., & Lytovchenko, S. V. (2012). *Profesijne spyyvobytnytstvo v inklyuzyivnomu navchalnomu zhakladi* [Professional collaboration in inclusive school]. Kyiv: Vydavnycha hrupa «A. S. K.».
3. Taranchenko, O. M. (2010). *Dity z osoblyvymy potrebamy v zahalnoosvitnomu prostori: pochatkova lanka* [Children with special needs in general education in space: the initial link] Kyiv.
4. Warming H. Inclusive discourses in early childhood education? (Roskilde University, Danmark).

УДК: 376-056.26: 616.831 / 832: 376.016: 811.161.2'35: 004.9]-053.4

Коваль Л. В.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ПІДГОТОВЧИХ КЛАСІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ОСНОВ ЗНАЇЬ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ НОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Стаття присвячена проблемі підвищення якості освіти у дошкільній ланці для дітей з особливими освітніми потребами шляхом залучення нової інформаційної технології (НІТ) у навчальний процес інклюзивного закладу та розроблення спеціального навчально-розвивального курсу «Комп'ютерна Азбука». У статті визначено проблему щодо запровадження зазначеного курсу та його актуальність для стратегічної розбудови освіти.

Створюючи такий курс, було визначено за доцільне використати комп'ютер як засіб, що поповнює арсенал розвиваючих засобів у системі навчання та виховання дітей-дошкільників із особливим розвитком та підготовки до навчання у школі і самостійної діяльності дитини.

Ключові слова: інклюзія, діти з особливими потребами, навчально-розвивальний курс, нова інформаційна технологія, особистісно-орієнтоване навчання.

Коваль Л. В.

К ПРОБЛЕМЕ УСВОЕНИЯ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА И ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫХ КЛАССОВ С ОСОБЕННЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ ОСНОВ ЗНАНИЙ С ПРИВЛЕЧЕНИЕМ НОВОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ

Статья посвящена проблеме повышения качества образования в дошкольном звене для детей с особенными образовательными потребностями путем привлечения новой информационной технологии (НИТ) в учебный процесс инклюзивного заведения и разработке специального учебно-развивающего курса «Компьютерная Азбука». В статье определены проблемы касательно ввода отмеченного курса и его актуальность для стратегического развития образования.

Создавая такой курс, мы сочли целесообразным использовать компьютер как средство, которое пополняет арсенал развивающих средств в сис-